

Correctievoorschrift VWO

2016

tijdvak 2

filosofie

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Inzenden scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit VO.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit VO van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommiteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommiteerde.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examiner en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examiner en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examiner. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examiner vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examiner en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met het bij de toets behorende correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden met inachtneming van het correctievoorschrift toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.
- NB1 Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.
- NB2 Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht.
Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten.
Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht.
Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een onvolkomenheid bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk nadat de onvolkomenheid is vastgesteld via Examenblad.nl verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

NB

Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.

Een onvolkomenheid kan ook op een tijdstip geconstateerd worden dat een aanvulling op het correctievoorschrift te laat zou komen.

In dat geval houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen kunnen maximaal 45 scorepunten worden behaald.

Voor dit examen zijn geen vakspecifieke regels vastgesteld.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 1 Een echte Vermeer?

1 maximumscore 4

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een beschrijving van de sceptische paradox die volgt uit de twijfel van de bidders (per bewering en juiste toepassing 1 scorepunt toekennen):
 - 1 Bidders weten dat 'Sint Praxedis' een echte Vermeer is.
 - 2 Bidders weten niet dat 'Sint Praxedis' geen vervalsing is.
 - 3 Als bidders weten dat 'Sint Praxedis' een echte Vermeer is, dan weten bidders dat het geen vervalsing is.
- een uitleg dat contextualisten de sceptische paradox in dit geval niet kunnen opheffen: de eis aan kennis is in dit geval hoog, want men loopt op een veiling een groot (financieel) risico

voorbeeld van een goed antwoord:

- De sceptische paradox toegepast op de twijfel rond de echtheid van 'Sint Praxedis' ziet er als volgt uit:
 - 1 Bidders weten dat 'Sint Praxedis' een echte Vermeer is.
 - 2 Bidders weten niet dat 'Sint Praxedis' geen vervalsing is.
 - 3 Als bidders weten dat 'Sint Praxedis' een echte Vermeer is, dan weten bidders dat het geen vervalsing is.
- De contextualisten kunnen de sceptische paradox niet opheffen. Zij zouden zeggen dat in de context van een veiling, zoals deze bij Christie's, waar bijna acht miljoen euro voor het schilderij geboden gaat worden, er hoge eisen gesteld worden aan kennis. Hierbij is bewering 2 als sceptisch alternatief in beeld: de bidders weten niet dat het geen vervalsing is

2 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg welke kwaliteit van het loodwit Locke primair zou noemen: de stof of neerslag van de damp die van de banden wordt afgeschrapt, want dit is een eigenschap van de substantie zelf
- een uitleg welke eigenschap secundair is van het loodwit: de kleur wit, want dit is afhankelijk van de waarnemer
- een weergave van Berkeleys kritiek op het onderscheid tussen primaire en secundaire eigenschappen: de scheiding tussen secundair en primair is niet te maken, omdat primaire eigenschappen net zo afhankelijk zijn van de waarnemer als secundaire eigenschappen

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- De neerslag van de damp op de banden van lood (die wordt gemengd met lijnolie) zou volgens Locke primair zijn, want dit is een eigenschap van de substantie zelf en bestaat onafhankelijk van de waarnemer 1
- Het wit van het loodwit is wel een secundaire eigenschap. Het is net als andere kleuren afhankelijk van de waarnemer en manifesteert zich slechts onder bepaalde omstandigheden 1
- Volgens Berkeley is er voor de waarnemer geen onderscheid te maken tussen secundaire en primaire eigenschappen. Voor de waarnemer is de primaire eigenschap net zo afhankelijk van zijn eigen waarneming als de secundaire, met als gevolg dat er niet meer onafhankelijkheid aan primaire eigenschappen is toe te kennen. Er is volgens Berkeley dus geen principieel verschil tussen de twee soorten eigenschappen 1

3 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat het moeilijk is om de 'Sint Praxedis' aan Vermeer toe te schrijven op basis van zijn kleurgebruik aan de hand van een uitleg van het verschijnsel metamerisme: de waarneming van kleuren lijkt niet samen te vallen met de golflengten, waardoor kleur geen objectieve eigenschap is 1
- een uitleg dat het beschouwen van kleuren als respons-afhankelijke eigenschappen een oplossing biedt voor het probleem van het metamerisme: het biedt een middenweg tussen objectivisme en subjectivisme 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Het kleurgebruik in het schilderij 'Sint Praxedis' kan niet objectief aan het schilderij worden toegeschreven. Dat komt door het verschijnsel metamerisme. Een tijdlang werd gedacht dat kleuren samenvielen met bepaalde golflengten, waardoor kleuren dus uiteindelijk wel primaire, objectieve eigenschappen genoemd zouden kunnen worden. Totdat bleek dat lichtbundels met een totaal verschillende golflengte-samenstelling toch dezelfde kleursensatie teweeg brachten. Kleur bleek dus toch afhankelijk van de waarnemer 1
- Kleur opvatten als een respons-afhankelijke eigenschap kan een oplossing vormen voor het metamerisme. De opvatting stelt namelijk dat bijvoorbeeld de lucht in de 'Sint Praxedis' ultramarijn is als deze aan normale menselijke waarnemers onder normale omstandigheden (bijvoorbeeld bij gewoon daglicht) als ultramarijn voorkomt. In plaats van het over of secundair of primair te hebben, kan er nu gezocht worden naar wat de normale omstandigheden moeten zijn en hoe het waarnemingsapparaat (en de hersenen) van waarnemers functioneert. Daarmee biedt het een uitweg uit het debat tussen zuiver objectivisme of subjectivisme 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

4 maximumscore 5

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van een sceptisch scenario dat de conclusie van Dibbets in twijfel trekt dat 'Sint Praxedis' van Vermeer is 1
- een uitleg dat het geen creatieve abductie is, omdat het geen moeilijk te achterhalen verklaring is 1
- een uitleg dat de conclusie dat 'Sint Praxedis' een echte Vermeer is een afleiding naar de beste verklaring is: het is uit verschillende mogelijke verklaringen de beste verklaring voor de waarnemingen die naar dezelfde conclusie wijzen 1
- een uitleg dat je met het uitsluiten van sceptische alternatieven nog niet voldoet aan de waarheidsgevoeligheidseis: als het schilderij een vervalsing zou zijn, dan zou je nog steeds denken dat het authentiek is 1
- een uitleg of Dibbets in het gegeven sceptisch scenario gebruik kan maken van Austins relevantisme 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Een sceptisch alternatief voor de conclusie dat 'Sint Praxedis' een echte Vermeer is, zou kunnen zijn dat een leerling van Vermeer het heeft geschilderd en Vermeer er zijn handtekening op heeft gezet 1
- Het is geen creatieve abductie, omdat het geen moeilijk te achterhalen verklaring is 1
- De conclusie dat 'Sint Praxedis' een echte Vermeer is, is een afleiding naar de beste verklaring. De conclusie 'het is een echte Vermeer' is de beste verklaring voor alle waarnemingen die gedaan zijn en naar dezelfde conclusie leiden, maar er zijn in principe ook andere verklaringen mogelijk 1
- We kunnen sceptische alternatieven proberen uit te sluiten, maar dat uitsluiten kan nooit voldoen aan de waarheidsgevoeligheidseis. Als ik ervan overtuigd ben dat het op grond van het loodwit, kleurzetting en handtekening om een echte Vermeer gaat, terwijl het in het echt een Ficherelli is, zal ik nog steeds denken dat het een Vermeer is 1
- Dibbets kan geen gebruik maken van Austins benadering van sceptische alternatieven. Austin zegt, dat we om iets te kunnen weten, irrelevante sceptische alternatieven niet hoeven uit te sluiten. Het idee dat ik droom zou daar dan wel onder vallen, maar de andere sceptische alternatieven, bijvoorbeeld dat het een Ficherelli is of door een leerling van Vermeer is geschilderd, zijn wel relevant 1

Opmerking

Aan een juiste uitleg dat Dibbets wel gebruik kan maken van het relevantisme moet een scorepunt worden toegekend als dit terecht volgt uit het bij deelantwoord 1 gegeven sceptisch scenario.

Opgave 2 Theoriegeladenheid van de waarneming

5 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat een uitleg met de afbeelding van het eend-konijn van:

- Kuhns Aristoteles-ervaring: plotselinge perspectiefverandering waarna de natuurkunde van Aristoteles intern coherent blijkt, zoals in de afbeelding van het eend-konijn elk van beide manieren van bekijken op zichzelf goed is 1
- de betekenis hiervan voor Kuhns opvattingen over vooruitgang in de wetenschap: het veranderen van paradigma is volgens Kuhn niet echt vooruitgang te noemen, maar meer een perspectiefwisseling zoals bij de afbeelding van het 'eend-konijn' en bij zijn Aristoteles-ervaring 1
- het verschil tussen rationaliteit en integriteit bij wereldbeelden: wereldbeelden vertonen een redelijke interne samenhang (rationaliteit) maar mensen kunnen andere perspectieven op onredelijke gronden uitsluiten (gebrek aan integriteit) 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Kuhn had bij het bestuderen van de natuurkundige theorie van Aristoteles een ervaring die te vergelijken is met het kijken naar het plaatje van het eend-konijn. Eerst leek Aristoteles een slechte natuurkundige te zijn omdat zijn observaties van de natuur niet leken te kloppen. Later kwam Kuhn tot het inzicht dat Aristoteles toch een goede natuurkundige was geweest omdat zijn opvattingen wel intern coherent bleken te zijn. Deze perspectiefwisseling komt overeen met de verandering van perspectief die nodig is om beide mogelijke beelden van het eend-konijn te zien 1
- Net zoals je bij de afbeelding van het eend-konijn zowel een eend als een konijn kan zien, zo kun je de natuurkundige werkelijkheid zien als Aristotelisch of als mechanistisch. Volgens Kuhn werken wetenschappers in tijden van normale wetenschap binnen hetzelfde paradigma. Maar als het heersende paradigma bediscussieerd wordt en moet veranderen, vindt er een paradigmawisseling plaats die niet is te begrijpen als vooruitgang, maar als een plotselinge verandering van perspectief zoals bij de Aristoteles-ervaring van Kuhn zelf, en die ook plaatsvindt bij het bekijken van de afbeelding van het eend-konijn 1
- Van binnenuit bekeken is het onmogelijk dat wereldbeelden irrationeel zijn omdat ze altijd om bepaalde redenen een samenhang hebben verworven. Op dezelfde wijze kan worden gesteld dat twee mensen die discussiëren over of ze een afbeelding van een eend dan wel van een konijn zien, beide rationeel zijn. Er is een reden waarom de afbeelding als eend dan wel als konijn verschijnt. Zodra ze echter op onredelijke wijze elkaars zienswijze negeren of argumenten voor een andere dan de eigen zienswijze ontkennen, dan is dat geen kwestie van een gebrek aan rationaliteit maar een gebrek aan integriteit 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

6 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg van het onderscheid tussen binnenwereld en belevingswereld: interne representaties versus kwalitatieve beleving 1
- een argumentatie met het onderscheid tussen binnenwereld en belevingswereld dat het standpunt van Goodale verenigbaar is met het functionalisme: mentale toestanden worden begrepen vanuit hun functionele rol waarin mens en zombie niet verschillen, opgevat als binnenwereld en niet als belevingswereld 1
- een argumentatie met het onderscheid tussen binnenwereld en belevingswereld of de ontdekking van Goodale een probleem is voor het idee van de theoriegebondenheid van de waarneming 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- De binnenwereld betreft de interne representaties in en toestanden van het (zombie)brein terwijl de belevingswereld gaat over de ervaring zelf en de kwalitatieve beleving ervan 1
- Volgens het functionalisme kunnen mentale toestanden volledig gekarakteriseerd worden vanuit de functionele rol die ze spelen, als binnenwereld en niet als belevingswereld. Zolang interne toestanden dezelfde functionele rol spelen, maakt het niet uit of we het hebben over de binnenwereld van een menselijk brein dat bewust is, over het onbewuste brein van een zombie of zelfs over dat van een robot. Dit is verenigbaar met het standpunt van Goodale dat mensen ook zonder bewustzijn, dus als zombies, kunnen functioneren. Vanuit de belevingswereld maakt het echter wel uit of er ook bewuste ervaring is van interne toestanden 1
- Volgens Goodale verschillen de hersenprocessen bij bewust waarnemen (belevingswereld) van die bij onbewust waarnemen (binnenwereld). Theoriegeladenheid van de waarneming houdt in dat we interpreteren wat we zien en dat we zien zoals we interpreteren. De ontdekking van Goodale is dat we de afbeelding van de grote en kleine cirkels weliswaar interpreteren voor zover het om bewuste visuele informatie gaat, maar dat ons handelen zich niet door die interpretatie laat leiden omdat die wordt aangestuurd vanuit de onbewuste waarneming die via een ander hersenproces wordt verwerkt. Bewuste waarneming is 'theoriegeladen' maar de onbewuste waarneming lijkt zich hieraan te onttrekken. In dat opzicht is de ontdekking van Goodale dus een probleem voor het idee van de theoriegeladenheid 1

Opmerking

Aan een argumentatie met het onderscheid tussen binnenwereld en belevingswereld dat de ontdekking van Goodale geen probleem is voor het idee van de theoriegebondenheid van de waarneming moet ook een scorepunt worden toegekend, mits wordt uitgelegd dat in het direct realisme een 'onbewuste waarneming' nog geen waarneming is.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

7 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg welke kritiek Merleau-Ponty levert op de filosofische problematisering van andere geesten: het bewustzijn van 'andere geesten' ligt aan de basis van ons zelfbewustzijn en niet omgekeerd 1
- een uitleg dat deze kritiek herkenbaar is in tekst 3: een kind leert met het gedrag van een ander zijn eigen geest/bewustzijn te begrijpen 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Merleau-Ponty zijn we in essentie sociale wezens en kunnen we onmogelijk zekerder zijn van ons eigen bestaan dan van het bestaan van anderen. Ons bewustzijn van 'andere geesten' ligt aan de basis van ons zelfbewustzijn en niet omgekeerd 1
- In tekst 3 leert het kind de geest zowel te begrijpen als zichtbaar gedrag en als datgene wat zich afspeelt in zijn eigen geest. Dit maakt duidelijk dat ons zelfbewustzijn tot stand komt in contact met de ander 1

8 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een argumentatie met tekst 3 in welk opzicht Merleau-Ponty's standpunt overeenkomt met dat van een direct realist: zoals een direct realist stelt dat we objecten onmiddellijk waarnemen zo stelt Merleau-Ponty dat we het bewustzijn van anderen ervaren 1
- een argumentatie met tekst 3 dat de opvatting van Merleau-Ponty over andere geesten kan worden ondersteund vanuit de cognitiewetenschap: het begrijpen vanuit de werking van spiegelneuronen bij onmiddellijk emotioneel betekenisvolle gebaren van een ander 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens een direct realist is wat we waarnemen geen afbeelding van de buitenwereld maar is het die buitenwereld zelf. Op dezelfde wijze nemen we volgens Merleau-Ponty onmiddellijk andere geesten waar en begrijpen zo dat andere mensen ook een bewustzijn hebben. Volgens Merleau-Ponty verschijnen gebaren aan een baby bijvoorbeeld onmiddellijk als emotionele betekenis 1
- Basisemoties, zoals bijvoorbeeld vriendelijkheid, kwaadheid en angst in tekst 3, zijn volgens cognitiewetenschappers door de werking van spiegelneuronen op betrouwbare wijze van het gezicht af te lezen. Spiegelneuronen zijn niet alleen actief als we zelf een handeling uitvoeren, maar ook als we die handeling zien uitvoeren door iemand anders. Dit ondersteunt de stelling van Merleau-Ponty dat gebaren van een ander voor een kind onmiddellijk betekenisvol zijn en er directe toegang tot de ander is 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

9 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg van het belang van Descartes' was-experiment voor zijn opvatting over de geest: dit toont aan dat de geest bestaat 1
- een uitleg dat er volgens Descartes van het 'ik' als substantie geen voorstelling kan worden gemaakt: je iets voorstellen is altijd van iets uitgebreids/lichamelijks, dat wezenlijks anders is dan het 'ik' als denkende substantie 1
- een uitleg van de kritiek van Hume op Descartes' opvatting over het 'ik' met de rol van het begrip 'verbeelding': voorstellingen over het 'ik' komen niet voort uit heldere en welomschreven ideeën, maar uit de verbeelding 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Descartes brengt het oordeel dat het stukje was bestaat met zich mee dat hij ook zelf bestaat. Het is volgens hem niet mogelijk iets denken te zien zonder zelf te bestaan. Als een stukje was niet door de zintuigen of het voorstellingsvermogen maar alleen door het verstand echt kan worden begrepen, is het zeker dat mijn eigen geest bestaat en dat ik mijn eigen geest beter ken dan de dingen buiten mij 1
- Als ik me iets zou voorstellen bij wat het 'ik' is, dan verbeeld ik mij volgens Descartes altijd iets lichamelijks. Maar het 'ik' als 'denkend ding' is niet iets lichamelijks 1
- Volgens Hume komen voorstellingen over het 'ik' uit de verbeelding voort en is het 'ik' niet meer dan een verzameling van afzonderlijke percepties waarvan we de verschillen niet opmerken. Onze voorstellingen over het 'ik' komen daarom niet voort uit heldere en welomschreven ideeën, zoals Descartes meende, maar uit de verbeelding 1

10 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat:

- een argumentatie of de conclusie van Hass het twijfelexperiment van Descartes ondermijnt aan de hand van tekst 5 en het begrippenpaar 'schijn en werkelijkheid': bedrieglijke verschijning/illusie/bedrog van de zintuigen versus bevrijding van illusie door wetenschap/intellect 1
- een argumentatie of de conclusie van Hass het twijfelexperiment van Descartes ondermijnt aan de hand tekst 6 en het begrippenpaar 'begrip en waarneming': cognitief oordelen versus waarneming 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens tekst 5 zijn waarnemingen bedrieglijke verschijningen (schijn). Alleen het intellect en de wetenschapper die ons van de illusies van de waarneming bevrijden zijn te vertrouwen (werkelijkheid). Volgens mij is het onderscheid tussen schijn en werkelijkheid door Descartes al verondersteld voordat hij aan zijn twijfelexperiment is begonnen. Zonder dit vooraf al gemaakte onderscheid tussen schijn en werkelijkheid, dat dus zelf niet in twijfel is getrokken, is de argumentatie van het twijfelexperiment niet houdbaar. In die zin ondermijnen de opvattingen van Merleau-Ponty en Hass inderdaad het twijfelexperiment van Descartes 1
- Volgens mij gaat waarnemen vooraf aan cognitief oordelen. Als waarnemen (waarneming), zoals Descartes volgens Hass in tekst 6 veronderstelt, hetzelfde is als cognitief oordelen (begrip) dan is er bij Descartes geen onderscheid tussen waarneming en begrip. In die zin ondermijnen de opvattingen van Merleau-Ponty en Hass inderdaad het twijfelexperiment van Descartes: als waarnemingen niet meteen ook al cognitieve oordelen zijn dan wordt, zoals Hass stelt, de mogelijkheid ontnomen om aan waarnemingen te twijfelen als zijnde waar of onwaar 1

Opmerking

Mits filosofisch juist beargumenteerd kan aan argumentaties aan de hand van de gegeven begrippenparen bij een tegengesteld standpunt ook een scorepunt worden toegekend.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 3 Alice in Wonderland

11 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg van het verband tussen impressies en complexe ideeën aan de hand van het jampotje: op basis van directe zintuiglijke impressies vormt de geest het complexe idee 'jampotje' 1
- een uitleg dat volgens Hume de bestendigheid van het bestaan van objecten, niet met de zintuigen bewezen kan worden, maar dat onze geest (verstand of rede) dat als conclusie trekt 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Hume zijn impressies gewaarwordingen van het bewustzijn die verkregen worden door de zintuigen. Terwijl Alice valt heeft ze de visuele gewaarwording van een ronde vorm en een oranje kleur. Door onze geest (verstand of rede) worden de meerdere indrukken samengevoegd tot een complex idee: 'een potje met oranje marmelade' 1
- Terwijl ze valt, ziet Alice van alles, maar ze kan volgens Hume op basis van die waarnemingen niet zeker weten of die dingen ook nog bestaan als zij ze niet meer ziet. De bestendigheid van objecten kan niet op basis van de impressies door de zintuigen bewezen worden. Dat de voorwerpen of objecten blijven bestaan als ik ze niet meer zie, is een conclusie die niet uit de waarneming voortkomt, maar die de geest (verstand of rede) trekt 1

12 maximumscore 4

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg tot welke conclusie Alice zou komen als ze de methode van Descartes zou volgen: al twijfelend weet ik dat ik een denkend ding (of res cogitans) ben 1
- een uitleg tot welke conclusie ze zou komen als ze het gedachte-experiment van het Brein in het Vat zou volgen: ik lijk Alice te zijn die door een konijnenhol is gevallen, maar dat weet ik niet zeker 1
- een uitleg van een kentheoretische overeenkomst: beide scenario's problematiseren de betrouwbaarheid van zintuiglijke kennis 1
- een uitleg van een verschil in uitkomst: de methode van Descartes geeft (uiteindelijk) een fundament voor zekere kennis, terwijl het BIV-argument laat zien dat kennis altijd onbetrouwbaar blijft 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Als Alice de methode van Descartes zou volgen, zou ze uiteindelijk tot de conclusie komen dat ze al twijfelend in elk geval zelf weet dat ze denkend bestaat. De twijfel geeft zekerheid over het bestaan van Alice als denkend ding 1
- Als Alice het gedachte-experiment van het Brein in het Vat zou volgen, zou ze geen uitsluitel krijgen over wie of wat zij is, omdat ze deze ervaringen ook zou kunnen hebben verkregen door impulsen die voeding geven aan haar brein terwijl daar geen zintuigen aan te pas komen zoals in het BIV-voorbeeld 1
- Een overeenkomst is dat zowel de twijfel van Descartes als het BIV-argument zintuiglijke kennis problematiseren 1
- Het verschil in uitkomst is dat via de methodische twijfel van Descartes een fundament voor de betrouwbaarheid van kennis wordt gegeven. Daarentegen laat het gedachte-experiment van BIV zien dat er geen zekerheid gegeven kan worden over de betrouwbaarheid van kennis 1

13 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat:

- een uitleg of de redenering van de Kat voldoet aan elk van de drie voorwaarden van een strikt bewijs van Moore (per juiste uitleg per voorwaarde één scorepunt toekennen): 3
 - de premisse die als bewijs dient, is anders dan de conclusie: is het geval bij de Kat
 - ik weet dat de premisse het geval is (en niet alleen iets waarvan ik geloof dat het waar is): is het geval bij de Kat
 - de conclusie volgt uit de premissen: is niet het geval bij de Kat

voorbeeld van een goed antwoord:

- De premisse die als bewijs dient, is anders dan de conclusie. De redenering van de Kat luidt: "een hond gromt als hij boos is, en zwaait met zijn staart als hij in zijn schik is. Ik grom wanneer ik in mijn schik ben, en ik zwaai met mijn staart als ik boos ben. Daarom ben ik gek." De premisse is: een hond gromt ... en ik grom. De conclusie: daarom ben ik gek. De premisse is dus inderdaad anders dan de conclusie 1
- Ik weet dat de premisse het geval is. De Kat lijkt te weten dat de hond gromt als hij boos is en dat ze zelf gromt wanneer ze in haar schik is. Aan deze voorwaarde is ook voldaan 1
- De derde voorwaarde is dat de conclusie volgt uit de premisse. Dat is niet het geval. Dat de hond gromt als ... en de Kat gromt als ... leidt logisch gezien niet noodzakelijk tot de conclusie: 'daarom ben ik gek'. Hij is namelijk een kat en geen hond 1
Het bewijs van de Kat voldoet dus niet aan elk van de drie voorwaarden van een strikt bewijs van Moore.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

14 maximumscore 4

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een argumentatie dat er volgens Locke voor Alice een goede reden is om aan te nemen dat de Kat bestaat: Alice ziet en hoort de Kat. Omdat twee zintuigen elkaar bevestigen, is dat een goede reden om aan te nemen dat de Kat bestaat 1
- een uitleg dat de Kat volgens Mill bestaat: objecten als fenomenen bestaan niet alleen als zij worden waargenomen, maar ook als zij kunnen worden waargenomen; dat geldt voor de Kat, die soms wel en soms niet wordt waargenomen 1
- een uitleg dat de Kat bestaat volgens Berkeley: omdat uiteindelijk alles, ook de Kat, wordt waargenomen door God, bestaat de Kat 1
- een argumentatie welke van deze twee opvattingen het meest overeenkomt met Lockes indirect realisme 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Locke zegt dat als onze zintuigen elkaar bevestigen over een object in de buitenwereld dat er dan een goede reden is om aan te nemen dat dat object ook daadwerkelijk in de buitenwereld bestaat. Als Alice de Kat zowel hoort als ziet, dan is er een goede reden om aan te nemen dat de Kat ook echt bestaat 1
- Volgens Mills fenomenalisme bestaan dingen of objecten niet alleen als zij worden waargenomen, maar ook als zij waargenomen zouden kunnen worden. Dat is het geval bij de Kat waarmee Alice eerder sprak en die steeds verdwijnt en verschijnt. Volgens Mill bestaat deze Kat ook als zij niet gezien wordt, omdat zij wel gezien zou kunnen worden 1
- volgens Berkeley bestaat een ding of object als het wordt waargenomen. Alice neemt de Kat soms waar, maar soms ook niet. Maar God zorgt voor stabiliteit en continuïteit van alle objecten door deze voortdurend waar te nemen. God neemt de Kat daarom ook waar, waardoor de Kat bestaat 1
- De opvatting van Mill komt volgens mij het meest overeen met Lockes indirect realisme. Volgens Locke hebben we slechts indirect kennis van de fenomenen in de buitenwereld, namelijk via de representaties. Hoewel Mill er vanuit gaat dat er achter de ervaringen 'niets' is, terwijl er volgens Locke daarachter wel een buitenwereld is, verlegt Berkeley het vraagstuk naar een al-waarnemende God die zorgt voor stabiliteit en continuïteit van onze zintuigelijke ervaring 1

Opmerking

Mits filosofisch juist beargumenteerd kan bij het derde deelantwoord aan een argumentatie van een tegengesteld standpunt ook een scorepunt worden toegekend.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

15 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van het einddoel van een scepticus: onverstoorbaarheid (en in onvermijdelijke omstandigheden beheerstheid) 1
- een argumentatie in welk opzicht Alice een pyrronist genoemd kan worden: omdat zij bij het zoeken naar waarheid haar oordeel opschort 1
- een argumentatie in welk opzicht Alice geen pyrronist genoemd kan worden: omdat zij bij het zoeken naar waarheid niet systematisch twijfelt 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Sextus Empiricus bestaat het einddoel van een scepticus in: "onverstoorbaarheid tegenover zaken die met schijn en mening samenhangen 1
- Het lijkt mij dat we Alice wel als een pyrronist kunnen zien, want ze schort haar oordeel op. Ze blijft onbevangen ten opzichte van de vreemde wondere wereld 1
- Maar we kunnen Alice geen pyrronist noemen omdat zij niet systematisch twijfelt aan het bestaan van dieren en voorwerpen en eerder verwonderd is en vervolgens meebeweegt met Wonderland 1

5 Inzenden scores

Verwerk de scores van alle kandidaten per examinerator in het programma WOLF.

Zend de gegevens uiterlijk op 28 juni naar Cito.

6 Bronvermeldingen

Opgave 1

tekst 1 de Volkskrant, 9 juli 2014

tekst 2 naar: Nieuwsuur, aflevering 7 juli 2014-11-17,
<http://nieuwsuur.nl/onderwerp/671739-twijfel-over-echtheid-vermeer.html>

Opgave 2

tekst 3 Maurice Merleau-Ponty, De wereld waarnemen, 1945 (vertaling 2003)

tekst 4 Maurice Merleau-Ponty, De wereld waarnemen, 1945 (vertaling 2003)

tekst 5 Maurice Merleau-Ponty, De wereld waarnemen, 1945 (vertaling 2003)

tekst 6 Lawrence Hass, Merleau-Ponty and Cartesian skepticism, 1993

Opgave 3

tekst 7 Lewis Carroll, Alice in Wonderland, 1865 (vertaling 1975)

tekst 8 Lewis Carroll, Alice in Wonderland, 1865 (vertaling 1975)